Державний навчальний заклад
«Корсунь-Шевченківський професійний ліцей»

Слюсар Тетяна Олександрівна

Викладач хімії, біології, екології та географії.

Фах: вчитель біології та хімії.

Категорія: І.

Тема роботи: **Посібник для викладачів біології, екології та географії «Ботанічні пам′ятки природи України».**

Анотація. Проблема збереження природного середовища, охорони генетичного, видового, ландшафтного, біологічного різноманіття як основи забезпечення сталого розвитку набула в наш час винятково важливого значення.

Метою написання даного посібника є поглиблене вивчення відповідних тем з біології, екології та географії. Виховання в учнів естетичного смаку та любові до краси рідного краю. Адже збереження цілісності природного навколишнього середовища є однією з найважливіших передумов розвитку особистості.

Обсяг матеріалу: 22

Матеріали схвалено на засіданні методичної комісії природничо-математичного напрямку. Протокол №5 від 30.01.18

ЗМІСТ

Вступ…….....3
1. Загальна характеристика пам’яток природи. Місце ботанічних пам’яток природи у природно-заповідному фонді України ……..……4
2. Ботанічні пам’ятки природи загальнодержавного значення……..7
3. Ботанічні пам’ятки природи місцевого значення ……13
4. Використання ботанічних пам’яток природи …….....18
Висновки……20
Список використаних джерел……...21

ВСТУП

Рослинний світ відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні та розвитку біосфери і в житті людей. Він нараховує понад півмільйона видів. З них близько 320 тисяч – вищі рослини, кількість яких постійно зменшується.

Охорона рідкісних та зникаючих видів рослин є невід'ємною складовою частиною загальної проблеми – охорони, відновлення, збагачення і раціонального використання рослинного світу. Тому в Україні і функціонує природно-заповідний фонд, за допомогою якого охороняються окремі види та ведеться їх облік.

Одними з природоохоронних об'єктів в Україні є природні пам'ятки, кількість яких поступово збільшується, зважаючи на швидкі темпи розвитку суспільства і освоєння ним території.

До ботанічних пам'яток природи відносять рідкісні рослини, певні рослинні угруповання, часто типові лісові масиви. Їх становлення, розвиток тривали мільйони років, тому ми не маємо права допустити зникнення або вимирання тих чи інших видів.

Під впливом техногенної цивілізації людського суспільства змінюється біорізноманіття планети. Останнім часом помітно зменшилися території з природною рослинністю. Тому дуже важливим є виявлення таких територій, на яких зберігаються рідкісні види рослин, що сьогодні також приваблюють багатьох туристів.

Отже, метою написання даного посібнику є розкрити сутність ботанічних пам'яток природи України та обґрунтувати їх використання.

Згідно з метою було поставлено наступні завдання:

- дати визначення поняття «ботанічна пам'ятка природи»;
- охарактеризувати ботанічні пам'ятки природи України загальнодержавного та місцевого значення;
- навести способи використання ботанічних пам'яток природи.

1. Загальна характеристика пам’яток природи. Ботанічні пам’ятки природи.

Пам’ятка природи – це територія, що містить один або більше специфічних природних або природно-культурологічних об'єктів, які мають видатну або унікальну цінність завдяки своїй рідкісності, збереженій типовості, естетичним якостям або культурологічній важливості [8].

Іншими словами - це природний об'єкт, цінний з наукової, естетичної, історично-меморіальної точок зору, охороняється законом. До пам'яток природи належать унікальні геологічні відслонення, печери, водоспади, озера, метеоритні кратери тощо. Пам'яткою природи може бути одне рідкісне дерево або території значних розмірів — ліси, гірські хребти, ділянки узбережжя і долин. У такому разі вони часто іменуються урочищами або природоохоронними ландшафтами.

Пам'ятниками природи не можуть бути оголошені природні об'єкти та комплекси, знаходяться на території державних природних заповідників, заповідних зон національних природних парків, пам'яток історії та культури, а також входять до складу природних комплексів, вже оголошених пам'ятками природи.

Згідно з класифікацією Міжнародного союзу охорони природи, пам'ятка природи має природоохоронну категорію III, проміжну між національними парками і заказниками, хоча детальний правовий статус залежить від конкретної країни [8].

Для значної кількості пам'яток природи встановлюється режим заповідників.

Термін «пам'ятка природи» як природоохоронну категорію для заповідання вперше застосував у кінці XIX століття відомий німецький діяч охорони природи, природоохоронний комісар Пруссії Гуго Конвенц. Завдяки його активній діяльності вже на початку XX століття в Німеччині було узаконено таку категорію, як «пам'ятка природи» [3]. Наприкінці 1920-х років

природоохоронна категорія «пам'ятка природи» була введена на території Радянської України.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» не містить визначення пам'ятки природи. Однак у цьому законі є наступне: об'єкт культурної спадщини — може бути природним, природно-антропогенним об'єктом (стаття 1) та серед типів об'єктів культурної спадщини є споруди, в тому числі печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, а також визначні місця — зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори (стаття 2) [9].

В Україні діє також Закон «Про природно-заповідний фонд України» [10].

Цей закон дає визначення «природно-заповідний фонд України», до якого належать (стаття 3):

1. Природні території та об'єкти:
   a) природні заповідники;
   b) біосферні заповідники;
   c) національні природні парки;
   d) регіональні ландшафтні парки;
   e) заказники:
      - ландшафтні;
      - лісові;
      - ботанічні;
      - загальнозоологічні;
      - орнітологічні;
      - ентомологічні;
      - іхтіологічні;
      - гідрологічні;
      - загальногеологічні;

- палеонтологічні;
- карстово-спелеологічні.

f) пам'ятки природи, які поділяються на:
   - комплексні;
   - пралісові;
   - ботанічні;
   - зоологічні;
   - гідрологічні;
   - геологічні;

g) заповідні урочища.

2. Штучно створені об'єкти:
   a) ботанічні сади;
   b) дендрологічні парки;
   c) зоологічні парки;
   d) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Зі структури можна бачити, що ботанічні пам’ятки природи відносяться до підрозділу «Пам’ятки природи» розділу «Природні території та об’єкти».

Ботанічна пам'ятка природи — окреме дерево чи рослинні асоціації, котрі мають вагоме наукове, культурне, історичне або естетичне значення та повний заповідний режим. Пам'ятки природи бувають загальнодержавного або місцевого значення. Ботанічні пам’ятки природи можуть розташовуватися на території інших об’єктів природно-заповідного фонду.

За даними офіційного сайту природно-заповідного фонду України, на даний момент налічується 43 ботанічні пам’ятки загальнодержавного значення та 1507 ботанічні пам'ятки місцевого значення [11].

2. Ботанічні пам’ятки природи загальнодержавного значення

До пам'яток природи загальнодержавного значення відносяться природні об'єкти, що мають особливу цінність і є унікальними або типовими для країни. Беруться під охорону для збереження в природному стані в наукових, культурно-освітніх та естетичних цілях.

За даними офіційного сайту природно-заповідного фонду України ботанічних пам’яток природи загальнодержавного значення на даний момент налічується 43, загальною площею - 1973,1 га [11].

На рис. 2.1 відображено розміщення ботанічних пам’яток природи загальнодержавного значення на території України.

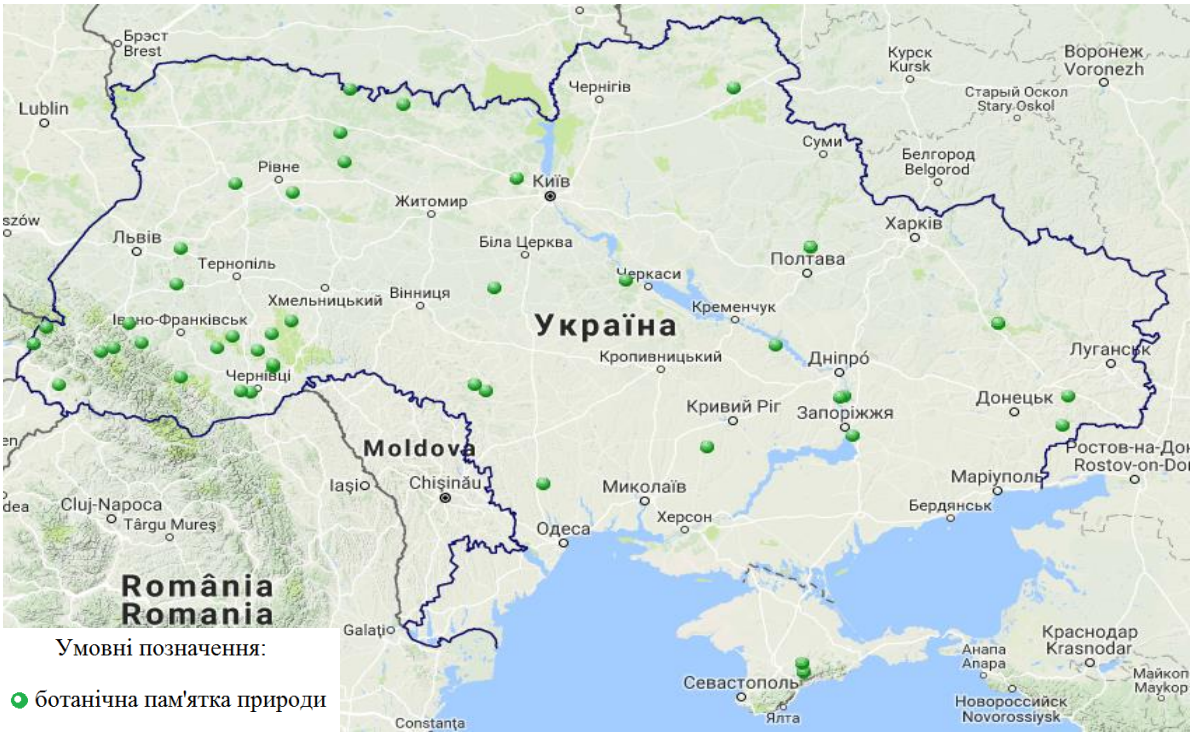

Рис. 2.1. Розташування ботанічних пам’яток природи загальнодержавного значення на території України [11]

Ботанічні пам’ятки природи загальнодержавного значення умовно можна поділити за типами рослинності на лісові, степові, гірські та ті, в яких охороняються рідкісні види флори.

Однією з найстаріших пам’яток природи загальнодержавного значення є урочище Парасоцький ліс (див. рис.2.2). Розташована вона на правому березі річки Ворскли, поблизу села Михайлівки Диканського району Полтавської області, на території Диканського лісництва. Парасоцький ліс як цінний масив широколистяного лісу став відомим в Україні з 1923 року, коли отримав статус заповідника, і до 40-х років був підпорядкований Полтавському краєзнавчому музею. У післявоєнні роки цей статус для Парасоцького урочища було скасовано, оскільки ліси зазнали значного антропогенного впливу, і воно набуло статусу комплексної пам’ятки природи, а з 1963 р. – ботанічної пам’ятки природи загальнодержавного значення. Зайнята ним площа становить 145 га.

Рис. 2.2. Урочище Парасоцький ліс

Найбільшою цінністю даного об’єкту є масиви старих корінних дібров, розміщених на плакорах, які характеризуються типовою ценотичною структурою та видовим складом. Основою деревного складу є масиви старих корінних дібров. Велику частину лісу займають кленово-липово-дубові ліси, а на півночі – липово-ясеново-дубові. Переважають тут берест, липа, клен, ясен, в’яз, дика яблуня, груша й черешня, зустрічаються береза й тополя. В підліссях густо росте ліщина, свидина, бруслина. На узліссях – терен, глід, шипшина, біла бузина, калина. Болотисті низини зайняті заростями вільшаника та осики, верболозами. Зона ботанічної пам’ятки природи багата цінними лікарськими рослинами, зокрема м’ята холодна, цмин пісковий, конвалія звичайна, папороть чоловіча, підмаренник руський, материнка звичайна, звіробій

звичайний. Серед рослин Парасоцького лісу 6 – занесені до Червоної книги: гронянка півмісяцева, коручка морозниковидна, гніздівка звичайна, тюльпан дібровний, лунарія оживаюча, зозулині сльози яйцевидні; 5 – охороняються у Полтавській області: конвалія звичайна, ранник весняний, барвінок малий, проліска сибірська, ряст Маршалла [12; 13].

На околиці міста Кролевець Сумської області є унікальний об'єкт природно-заповідного фонду України — ботанічна пам'ятка природи "Яблуня-колонія". Яблуня зростає у вигляді куща, який за площею займає близько 10 арів. У яблуні давно вже немає її первісного материнського стовбура, оскільки її вік — понад 200 років. Особливістю яблуні є її здатність до самостійного вкорінення гілками — коли один зі стовбурів відмирає, гілля нахиляється до землі і пускає коріння (див. рис.2.3).

Рис.2.3. Яблуня-колоні

Не менш цікавою є ботанічна пам’ятка природи «Урочище Масьок», яка розташована на околиці села Острівець Городенківського району на Івано - Франківщині. Площа – 10,0 га. Відноситься до фрагменту придністровського степу [2].

Тут охороняється ділянка цілинного степу в межах улоговини зі стрімкими кам'янистими схилами з виходами гіпсів і заболоченим дном. На сухих нешироких гіпсових горбах та кам'янистих відслоненнях збереглася степова та наскельна рослинність, характерна для унікальних придністровських степів. На більш вирівняних та знижених місцях розвинувся лучний та болотний рослинний покрив. Рослинне розмаїття цього природного комплексу налічує близько 300 видів рослин, з яких багато реліктових, рідкісних та зникаючих. Основу рослинного покриву складають злаки - типчак борознистий, келерія струнка, ковила волосиста, пирій середній, а також осоки - низька і гостра. З бобових особливої уваги заслуговує еспарцет піщаний. Тут багато лікарських рослин - валеріана цільнолиста, горицвіт весняний, деревій звичайний, звіробій звичайний та ін.

Особливо цікаві ботанічні пам'ятки природи Закарпаття, тому, що вони знаходяться на теплих південно-західних схилах Карпат. Тут багато представників балканської і середземноморської дендрофлори.

Єдиним значним масивом реліктової для Закарпаття сосни звичайної є урочище Голятин в межах Межгірського району Закарпатської області. Площа цієї унікальної пам'ятки - 42 гектара. Охороняються реліктові насадження сосни звичайної з сосною чорною віком до 170 років на висоті 650–900 м. У трав'яному покриві — цінні лікарські рослини іноді на висоті 1100 - 1200 метрів.

У невеликих урочищах Великий Яворець та Обнога в Міжгірському районі Закарпатської області росте рідкісна рослина - тис ягідний. Цей релікт зникає на всій території свого природного поширення. Його зникнення обумовлено не стільки природними умовами, скільки діяльністю людини. Деяким екземплярам більше 3000 років. В Карпатах тис називають камінь-дерево через його міцність. Тепер тис ягідний охороняється в усіх країнах як вид, що вимирає, крім того, він занесений до Червоної книги України [7, 323 с.].

До складу багатьох пам'яток входять букові ліси. Так, в урочищах Шиловського лісу і Рухотинського лісу (Хотинський район Чернівецької області) ростуть букові ліси віком старше 300 років. Тут проходить межа розповсюдження буку на крайньому сході.

Оскільки більша територія України лежить в зоні степів та лісостепів, то велике значення має охорона незайманих ділянок цих зон.

Рідкісними степовими ботанічними пам'ятниками в Тернопільській області є урочище Заліщицька дубрава та урочище Глодів, де збереглися дві надзвичайно важливих ділянки з степовою рослинністю, а уздовж берега Дністра - ділянки з скельною рослинністю. Тут ростуть ковила волосиста, цибуля подільська, вишня степова і інші види, занесені до Червоної книги України. За багатством степової та скельної флори Глоди не мають собі рівних на Поділлі і Прикарпатті. Тут можна зустріти такі рідкісні рослини, як цибуля подільська, тонконіг різнобарвний, сон-трава велика, горицвіт весняний, ясенець білий, півники угорські та багато інших (див. рис.2.4).

Рис.2.4. Сон-трава велика та горицвіт весняний

Цінною ботанічною пам’яткою природи є «Урочище «Степок», яка розташована на південь від села Лісове Казанківського району Миколаївської області. Фактично, це єдина значна еталонна ділянка цілини, остання природна частина типчаково-ковилового степу на півдні Правобережної України. На ділянці також поширені корінні угруповання формації костриці валійської, ковил волосистої, Лессінга і української та поширені близько 300 видів рослин. З рідкісних зростають астрагал пухнастоквітковий, тюльпан Шренка, занесені до Червоної книги України, та горицвіт весняний, занесений до Регіонального червоного списку [7, 469 с.].

Ботанічні пам'ятки природи з степовою рослинністю називають унікальними через їх виявлення поза звичайною фізико-географічною зоною поширення, тобто на Поліссі, Прикарпатті і навіть в Карпатах, так і окремі пам'ятки з гірською рослинністю по їх азональності відносять до унікальних.

Такою пам’яткою є урочище Корніїв у Овруцькому районі Житомирської області. Дуб скальний, береза чорна, плющ звичайний і азалія понтійська (рододендрон жовтий) - представники флори третинного періоду - ростуть тут у місцях виділення гранітів, гнейсів, кварцитів та інших порід, а також там, де проходила західна межа Дніпровського льодовика.

Отже, як бачимо, в Україні є значна кількість ботанічних пам’яток природи загальнодержавного значення, котрі відрізняються своєю унікальністю та неповторністю.

3. Ботанічні пам’ятки природи місцевого значення

До державних пам'яток природи місцевого значення відносяться природні об`єкти, що мають особливу цінність і є унікальними або типовими для одного регіону. Беруться під охорону, як і пам'ятки загальнодержавного значення, для збереження в природному стані в наукових, культурно-освітніх та естетичних цілях.

За даними офіційного сайту природно-заповідного фонду України ботанічних пам’яток природи місцевого значення на даний момент налічується 1507. З рис.3.1. видно, що найбільше їх у Тернопільській (249), Івано-Франківській (138) та Львівській (107) областях. Найменша їх кількість у Донецькій (7), Закарпатській (8) та Луганській (18) областях [11].

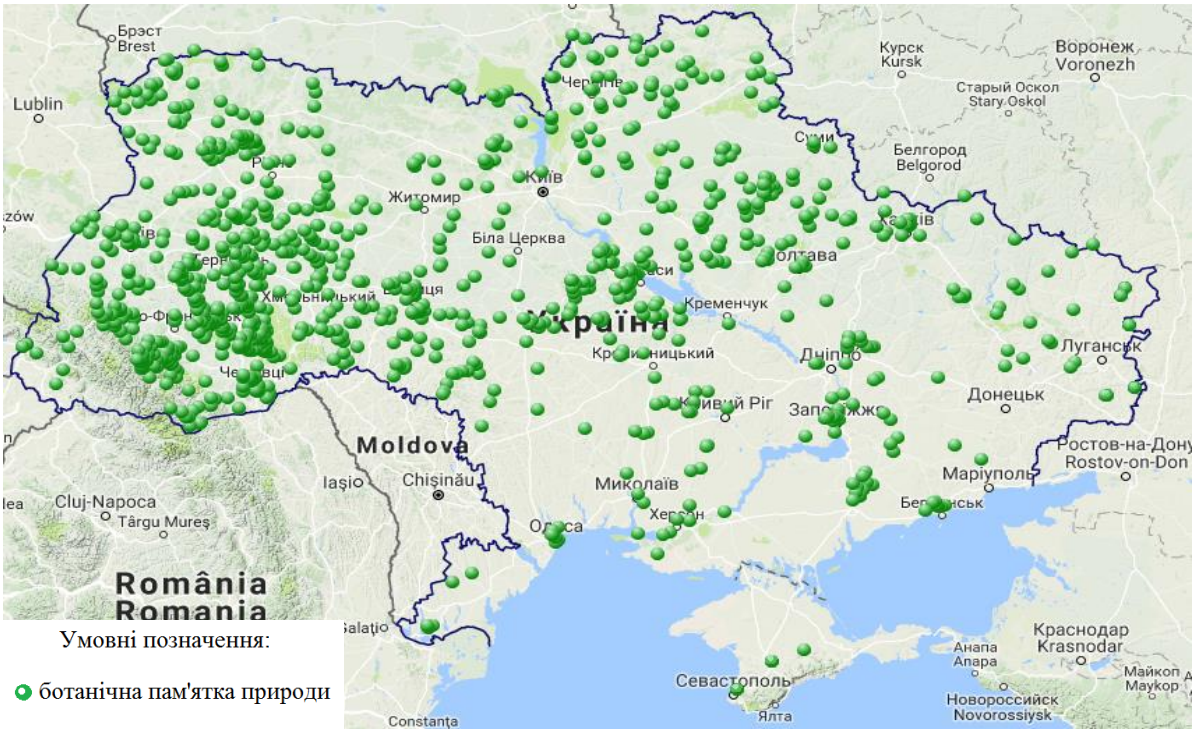

Рис. 3.1. Розташування ботанічних пам’яток природи місцевого значення на території України [11]

До ботанічних пам’яток природи місцевого значення можна віднести невеликі рослинні угрупування, поодинокі дерева або ж їх групи.

Серед різноманітності ботанічних пам’яток природи місцевого значення можна виділити найяскравіших представників.

Ботанічна пам’ятка природи «Шершнянська скеля» (див.рис.3.2) розташована в межах Тиврівського району Вінницької області біля села Шершні та являє собою одиноку мальовничу вертикальну стінку заввишки до 15 м. Вона тріщинувата, заростання відбувається по вертикальних і горизонтальних глибоких тріщинах і полицях. У тріщинах формуються угрупування, де зростають аспленій північний, занесений до списку рідкісних та зникаючих рослин Вінницької області, багатоніжка звичайна, міхурниця ламка. У полицях зростають авринія скельна, костриця овеча, тонконіг стиснутий, перлівка трансільванська, костриця валійська з участю таких рослин: полин Дніпровський, полин австрійський, анізанта покрівельна, очиток Рупрехта, дзвоники персиколисті, цибуля овеча, перстач сріблястий, щавель горобиний, багатоніжка звичайна, папороть чоловіча. З чагарників трапляється кизильник чорноплідний [6].

Рис.3.2. Шершнянська скеля

«Три брати» - ботанічна пам'ятка природи, яка розташована на території Переяслав-Хмельницького району Київської області. Кургани «Три брати» є трьома курганами, зайнятими угрупованнями ковили волосистої та типчака валійського. Кургани є унікальними осередками зростання видів, занесених до Червоної книги України – ковили волосистої, астрагалу шерстистоквіткового та горицвіту весняного.

«Тюльпанові дерева» — ботанічна пам'ятка природи місцевого значення. Пам'ятка природи розташована на території Сквирського району Київської області. Дана пам’ятка з родини магнолієвих – реліктова рослина, за даними палеонтології відома ще з крейдяного періоду. Вона походить з Північної Америки, де зростає від центральних та східних штатів Сполучених Штатів Америки до Північної Мексики. З XVII століття як високодекоративне швидкорослe дерево введено в культуру значною кількістю європейських країн, у тому числі і Україною. Екземпляри тюльпанового дерева на станції мають вік близько 40 років, висоту – 16 м, діаметром до 25 см.

Дуб Ґрюневальда — ботанічна пам'ятка природи України, дуб віком 800—900 років, який називають найстарішим дубом Києва (див. рис. 3.3). Знаходиться в Конча-Заспі, на 27 кілометрі Столичного шосе на території санаторію «Жовтень». Стовбур цього дерева має обіймище 7 метрів та висоту 20 метрів. Названий на ім'я німецького художника XV—XVI століття М.Ґрюневальда, який писав казкові та фантастичні дерева. У 2009 році дуб Ґрюневальда з ініціативи Київського еколого-культурного центру був взятий під охорону та увійшов до Державного природно-заповідного фонду України. У 2010 році дуб Ґрюневальда став призером Всеукраїнського конкурсу «Національне дерево України», посівши 1 місце в номінації «Естетично цінне дерево України» [6].

Рис.3.3. Дуб Ґрюневальда

Дуб Максима Залізняка – одне з найбільших дерев в Україні (див. рис.3.4). Його вік понад 1100 років і росте він на південному схилі Кириківського яру на території урочища Холодного Яру за селищем Будою Чигиринського району Черкаської області. Це дерево заслуговує на особливу повагу. Його висота 24 м, в обхваті 8 м 90 см. У 1972 році дуб отримав статус державної пам’ятки природи місцевого значення (ботанічний релікт). Під його шатром відпочивали Богдан Хмельницький, Северин Наливайко, Павло Павлюк, Максим Залізняк, Андрій Журба, Семен Неживий, Тарас Шевченко та інші [14].

Рис.3.4. Дуб Максима Залізняка

Новослобідські дуби - невелике урочище біля села Нова Слобода Путивльського району Сумської області, в центрі якого зростає кілька дерев дуба віком 450-500 років. У цьому урочищі знаходився партизанський штаб двічі Героя Радянського Союзу генерала С. А. Ковпака, а також тут формувалися партизанські з'єднання перед історичним походом від Путивля до Карпат.

На Полтавщині також чимало вікових дерев, які мають значну наукову і культурно-історичну цінність. У Полтаві у дворі обласної лікарні росте дуб, який посаджений в квітні 1910 р. на честь 25-річчя трудової і громадської діяльності лікаря Н. Ф. Максимова, який користувався великою повагою серед громадськості міста. У Полтаві близько 400 дубів, яким більше 100 років. В області є три дуба, вік яких перевищує 600 років. Це - найстаріші дерева області, патріархи зелених насаджень Полтавщини. Висота дуба в м. Лохвиці - 25 метрів, обхват – 7 метрів, діаметр крони - більше 30 метрів.

У Гусятинському районі Тернопільської зберігся природний 220-річний острівець бука (близько 80 дерев), який цікавий тим, що знаходиться далеко від основних місць поширення цього виду.

В цілому дві третини вікових дерев складають дуби. З давніх-давен люди поважають дуб, садять його на честь видатних подій, присвячують діячам культури. У минулому столітті в садибі Тобілевичів (хутір Надія) у Кіровоградській області висаджена алея пам'ятних дерев, які носять імена відомих письменників, драматургів і артистів.

До дерев-довгожителів належить і тис ягідний. Однак вікових тисів збереглося значно менше, ніж дубів. Вимогливий до умов зростання, тис ніколи не був так поширений, як дуб. Збереглося два тиса, яким близько 1000 років: один - в Івано-Франківській, а другий - на Ай-Петринській яйлі в Криму.

Крім вищезазначених пам’яток природи місцевого значення також поширені ділянки зростання наступних видів дерев: липи, берези, буку, горіха, гінго, ялиці, каштани, кипариси, магнолії, модрини, сосни, смереки, оцтові дерева та інші, що свідчить про надзвичайну різноманітність ботанічних пам’яток природи України місцевого значення.

4. Використання ботанічних пам’яток природи.

Значення ботанічних пам'яток природи важливе з багатьох аспектів. Їх природничо – наукова цінність полягає в можливості моніторингу стану навколишнього природного середовища та вивченні природних екосистем і їх компонентів. Пам'ятки природи мають еколого – просвітницьке значення (проведення навчально-пізнавальних екскурсій, створення та облаштування екологічних навчальних стежок, зняття відеофільмів, тощо) [1, с.119].

В цілому, мірилом цінності того чи іншого об'єкта повинна бути можливість його відновлення або відтворення в разі його порушення або знищення. Деякі пам'ятки природи можна відновити, витративши при цьому певні фінансові кошти, на відновлення інших необхідні величезні кошти і багато десятиліть, а решта можуть бути невідновними.

У наш час пам'ятки природи перетворилися на об'єкти подорожей. Багатотисячний потік екскурсантів і туристів щорічно спрямовується до них за путівками та без них, щоб збагатити себе новими враженнями, зміцнити нерви та м'язи, отримати заряд бадьорості і здоров'я. Ще Іван Петрович Павлов показав велику силу впливу навколишнього середовища на психіку та емоційний стан людини. Краса і чарівність пейзажу найкращим чином впливають на стан нервової системи, вражаюче діють на організм [4, 98 с.].

Ботанічні пам'ятки природи істотно розрізняються по можливості і доцільності їх використання в якості туристських об'єктів. Тільки обмежене їх коло можна використовувати в якості туристично-екскурсійних об'єктів.

Одним з найбільш сучасних на сьогодні напрямків відпочинку та туризму тут є екологічний туризм, що дозволяє познайомитися з численними природними пам'ятками, в тому числі і ботанічними [5, 232 с.].

Використовуючи матеріал посібника викладачі зможуть поглибити знання учнів з відповідних тем, виховати в учнів естетичний смак, привити любов до краси рідного краю. Адже збереження цілісності природного навколишнього середовища є найважливішою передумовою розвитку особистості.

ВИСНОВКИ.

Отже, актуальну проблему збереження зникаючих видів рослин можна вирішити шляхом створення природно-заповідних територій.

Ботанічні пам'ятки природи створюються з метою збереження невеликих за площею, цінних, унікальних ботанічних об'єктів. На даний момент в Україні налічується 43 ботанічні пам'ятки загальнодержавного значення та 1507 – місцевого значення. Кожна з них відзначається своєю унікальністю та привабливістю.

Охарактеризувавши найбільш визначні пам'ятки, було виявлено, що вони є цінними в екологічному, науковому, культурному та естетичному значеннях.

Варто сказати, що оскільки ботанічні пам'ятки природи є об'єктами туризму, то при організації туристичної діяльності в даних місцях потрібно дотримуватися певних норм, що забезпечуються новітнім видом туризму - екологічним туризмом.

Використовуючи дані матеріали посібника викладачі зможуть поглибити знання учнів з відповідних тем, виховати в учнів естетичний смак, привити любов до краси рідного краю. Адже збереження цілісності природного навколишнього середовища є найважливішою передумовою розвитку особистості.

На сьогодні ми є свідками значних змін, які відбуваються в природі внаслідок діяльності людини. У зв'язку з цим, проблема збереження природного середовища, охорони генетичного, видового, ландшафтного, біологічного різноманіття як основи забезпечення сталого розвитку набула винятково важливого значення. На даний час природоохоронні території та об'єкти слугують певним містком для примирення людини з природою, забезпечують знаннями про помилки у стосунках з нею в минулому, допомагають відпрацювати методику сталого використання природних ресурсів у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. *Гринів Л., Мацала В.* Розвиток рекреаційного підприємництва в Українських Карпатах // Проблеми регіональної політики. Зб. наук. праць. – Львів: ІРД, 1995. – С. 119-223
2. *Буджак В.В., Коротченко І.А.* Геоботанічна характеристика рослинності урочища «Степ Масьок» // Біологічні системи. Зб. наук. праць. у 5-ти тт. – Чернівці: ЧНУ, 2013. – Т.V. – С. 235-248
3. *Конвенц Г.* Практика охраны памятников природы / Перевод с нем. изд. 1911 г. — К.: КЭКЦ, 2000. — 45 с.
4. *Коржик В.* Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму: Довідник-путівник. - Чернівці: Зелена Буковина, 2012. - 122 с.
5. *Любіцева О.О., Сташук К.* Розвиток екологічного туризму в Україні // Економічна та соціальна географія. Наук. зб - К., 2002. - Вип. 53. - С. 232-235
6. *Святенко Ю.Б.* 101 Пам’ятка природи. — Х.: Веста, 2011. — 160 с.
7. Червона книга України. Рослинний світ/ за ред. Дідуха Я.П. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
8. Міжнародний Союз Охорони Природи. Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.iucn.org/ (15.11.2017)
9. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14 (15.11.2017)
10. Закон «Про природно-заповідний фонд України» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://pzf.land.kiev.ua/pzf-zakon.html (15.11.2017)
11. Природно-заповідний фонд України. Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://pzf.land.kiev.ua/pzf-zakon.html (16.11.2017)
12. Парасоцкий лес [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nedaleko.ua/sight/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1

%81%D0%BE%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BB%D0%B5%D1%81.ru (16.11.2017)

13. Парасоцький ліс. 7 чудес України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://old.7chudes.in.ua/node/9424 (16.11.2017)
14. Подорож Черкащиною. Дуб Максима Залізняка [Електронний ресурс]/Режим доступу: http://znam.org.ua/znam-talks/travel/21146-podorozh-cherkaschinoyu-dub-maksima-zalznyaka.html (16.11.2017)